

РОЗДІЛ 2. МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2'37

СЕМАНТИКА ПРІЗВИСКЬ НИЖНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Бойко Л.П., к. філол. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті проаналізовано неофіційний антропонімікон Нижньої Наддніпрянщини. Визначено основні мотиваційні групи прізвиськ.

Ключові слова: мотиваційна база, неофіційні найменування, прізвисько, семантика

Бойко Л.П. СЕМАНТИКА ПРОЗВИЩ НИЖНЕЙ НАДДНЕПРЯНЩИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье проанализирован неофициальный антропонимикон Нижней Надднепрянщины. Определены основные мотивационные группы прозвищ.

Ключевые слова: мотивационная база, неофициальные наименования, прозвище, семантика

Boiko L.P. SEMANTICS OF NICKNAMES OF LOWER OVERDNIPRO LAND / Zaporizhzhya National University, Ukraine

The article analyzes the informal anthroponymicon of Lower Overdnipro Land. The author determines the main motivational and nominative groups of nicknames.

Key words: motivational basis, unofficial names, a nickname, semantics

Традиція називати людину з'явилася ще за тих часів, коли люди почали селитися великими гуртами, коли вже треба було знати не тільки, хто це, син чи донька, а й чим займається людина, з якого вона роду, яке в неї майно, з якої вона місцевості тощо. Із діалектики сприйняття особистості нею самою і навколишніми (людина сприймає саму себе як певне єдине і постійне «я», навколишні ж спостерігають вікові зміни, риси характеру, уподобання, захоплення і т. ін.) постає, з одного боку, прагнення до єдиного імені протягом всього її життя (власне ім'я), а з іншого – намагання якнайповніше охарактеризувати особу (беручи до уваги риси її вдачі, інтереси, національність), давши їй нове наймення (прізвисько) [3, с. 174–175].

Вивчення українських прізвиськ розпочалося з праць М. Сумцова, В. Охримовича, І. Франка, В. Ястребова, І. Крип'якевича, І. Сухомлина. Неофіційні найменування як засоби вторинної номінації (а серед них і прізвиська) становлять помітний пласт антропонімікону національної мови українського народу. Окремим питанням народно побутової антропонімії присвячено розвідки Б. Близнюк, Г. Бучко, М. Лесюка, Р. Осташ, Н. Рувьової, Є. Черняхівської та ін. На сьогодні маємо низку досліджень, у яких проаналізовано прізвиська різних регіонів України (Г. Аркушин (прізвиська північно-західної України), Г. Бучко і Д. Бучко (неофіційні та сімейно-родові іменування в сучасній антропонімії Бойківщини), М. Наливайко (неофіційна антропонімія Львівщини), О. Нестерчук (прізвиська Волинського Полісся), С. Панцьо (антропонімія Лемківщини), Г. Сенік (прізвиська Одещини), І. Сухомлин (прізвиська Середньої Наддніпрянщини), В. Тихоша (прізвиська Херсонщини), П. Чучка (неофіційні найменування жителів Закарпаття), Н. Федотова (прізвиська Луганщини), Н. Шульська (сімейно-родова антропонімія Західного Полісся)) тощо. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини досліджувалися В. Чабаненком, який систематизував їх у словнику «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини» [4].

Мета статті – проаналізувати мотивувальну базу прізвиськ, зафіксованих у словнику «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини» В. Чабаненка.

В ономастиці немає єдиної загально визнаної дефініції, яка б вичерпно окреслила зміст поняття прізвисько. За «Словником української мови», прізвисько – це найменування, яке іноді дається людині (крім справжнього прізвища та імені) і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок [2, с. 108].

Аналіз досліджуваного матеріалу переконує, що іменування людині присвоювалися найчастіше за асоціацією, за якоюсь схожістю, тобто відбувалося розширення семантики окремих лексем. Проте в кожному конкретному випадку навіть одна й та сама назва виникає з різних причин, що має свою мотивацію. Існують також інші джерела утворення прізвиськ.

За характером лексичної бази наш фактичний матеріал можна поділити на відантропонімні та відапелятивні прізвиська. У говірках Нижньої Наддніпрянщини відантропонімні прізвиська мають широку мотивувальну базу. Високою продуктивністю характеризуються прізвиська, утворені від прізвища або імені, як-от: **Аврūt** 'від прізвища *Аврутенко*' [4, с. 27], **Алекс** 'від прізвища *Алексинський*' [4, с. 29], **Алмаз** 'від прізвища *Алмазов*' [4, с. 30], **Ангел** 'від прізвища *Ангелов*' [4, с. 31], **Бабло** 'від прізвища *Бабенко*' [4, с. 36],

Багатий ‘від прізвища *Багатюк*’ [4, с. 37], **Баня** ‘від прізвища *Банникова*’ [4, с. 41], **Вакула** ‘від прізвища *Вакуленко*’ [4, с. 74], **Вальок** ‘від прізвища *Валько*’ [4, с. 74], **Вора** ‘від прізвища *Воронов*’ [4, с. 87], **Вухастик** ‘від прізвища *Карнаух*’ [4, с. 90], **Дзюбик** ‘від прізвища *Дзюба*’ [4, с. 127], **Дика** ‘від прізвища *Дикарева*’ [4, с. 128], **Єрьома** ‘від прізвища *Єременко*’ [4, с. 145], **Журавель** ‘від прізвища *Журавльов*’ [4, с. 153], **Калина** ‘від прізвища *Калінін*’ [4, с. 176], **Найда** ‘від прізвища *Найдьонова*’ [4, с. 300], **Панкрат** ‘від прізвища *Панкратов*’ [4, с. 319], **Рукавиця** ‘від прізвища *Рукавишников*’ [4, с. 365], **Тихон** ‘від прізвища *Тихоновський*’ [4, с. 412], **Ханя** ‘від прізвища *Ханіянс*’ [4, с. 430]; **Брошка** від імені *Броніслава* [4, с. 64], **Вітамін** від *Веніамін* (за співзвучністю) [4, с. 84], **Грей** ‘має ім’я *Сергій* (жаргонне, молодіжне Сірий, а Сірий по-англійському *грей*)’ [4, с. 112], **Дездемон** [4, с. 123], **Демян** [4, с. 123], **Дімаха** [4, с. 131], **Димідрол** [4, с. 129], **Метр** від імені *Діма* (*Дмитро*) [4, с. 278], **Марель** від *Марко* [4, с. 269], **Огірбок** від *Ігорьок* (*Ігор*) [4, с. 310], **Паштет** від *Павло* (*Паша*) [4, с. 323], **Ромашка** та **Ромео** від *Роман* [4, с. 363], **Руля** від *Руслан* [4, с. 365], **Сєска** [4, с. 377] і **Сірий** від *Сергій* [4, с. 382], **Тарік** від *Тарас* [4, с. 408], **Тохва** [4, с. 415] і **Тоцик** від *Анатолій* [4, с. 416], **Холера** від *Валера* (*Валерій*) [4, с. 439]; **Льолік** ‘від *Ленка* (*Оленка*)’ [4, с. 259], і ‘від *Оля* (*Ольга*)’ [4, с. 259], **Льоха** ‘від *Лена* (*Олена*)’ [4, с. 260], **Майонез** ‘від *Майя*’ [4, с. 262], **Марго** ‘від *Маргарита*’ [4, с. 269], **Маруха** [4, с. 271] й **Маря** ‘від *Марина*’ [4, с. 272], **Нафта** ‘від *Настя* (*Анастасія*)’ [4, с. 302], **Нюня** ‘від *Ганна* (*Ганнуня*)’ [4, с. 308], **Паця** ‘від *Палажка*’ [4, с. 323], **Туська** ‘від *Віта* (*Вітуська*)’ [4, с. 420], **Тюлька** ‘від *Юлька* (*Юлія*)’ [4, с. 421].

У словнику зафіксовано низку прізвиськ, мотивувальною базою для яких є кілька різних прізвищ, об’єднаних спільною твірною основою. Наприклад: прізвисько **Вася** утворилося від прізвищ *Васик*, *Васюков*, *Васецький*, *Василенко*, *Васильченко*, *Васильєв*, *Васильєва*, *Васильцова*, *Васинович* [4, с. 78]; аналогічно утворені такі прізвиська, як **Гаврик** ‘від *Гаврилко*, *Гавриленко*, *Гаврющенко*, *Гавшин*’ [4, с. 91]; **Галка** ‘від *Галкін*, *Гальченко*, *Галичанський*’ [4, с. 93]; **Дора** ‘від *Дорошенко* і *Дорофеев*’ [4, с. 134]; **Киця** ‘від *Киц*, *Киценко*, *Кошечко*, *Яцик*’ [4, с. 194]; **Комар** ‘від *Комаров*, *Комарова*, *Комаристий*, *Комаровський*’ [4, с. 210]; **Степан** ‘від *Степочкіна*, *Степаненко*, *Степанюк*, *Степников*, *Стефанович*’ [4, с. 398]; **Чабан** ‘від *Чабаненко*, *Чабанець*, *Чабаров*’ [4, с. 450]. І, навпаки, від одного прізвища утворилися різні прізвиська: **Бабочка** і **Бабуля** від прізвища *Бабич* [4, с. 36]; **Гера** й **Герасим** від прізвища *Герасименко* [4, с. 99]; **Доцент**, **Доцик**, **Доця** від прізвища *Доценко* [4, с. 135].

Окремі прізвиська утворилися внаслідок повторення певної частини прізвища: **Гуц-гуці** ‘від прізвища *Гуценко*’ [4, с. 120], **Ду-ду** ‘від прізвища *Дубровіна*’ [4, с. 139], **Ле-го-го** ‘від прізвища *Леготін*’ [4, с. 247], **Халі-Галі** ‘від прізвища *Гальчинський*’ [4, с. 429], **Маша-Шура** ‘від прізвища *Машура*’ [4, с. 275].

Досить часто в основу прізвиська покладено прізвище і ознаку, через яку особа отримала це прізвисько: **Агар-Агар** (вона) ‘від прізвища *Агаркова*, під час розмови часто повторює слова’ [4, с. 27], **Білий Орел** ‘має дуже світле волосся на голові й прізвище *Журавель*’ [4, с. 53], **Дід Гордій** ‘від прізвища *Гордієвський* і від того, що на вигляд він видається старшим, ніж є насправді’ [4, с. 130], **Єрмачок** ‘малий на зріст і має прізвище *Єрмак*’ [4, с. 145], **Зайчик-Єрмолайчик** ‘малинький і має прізвище *Єрмола*’, **Єрмачок** ‘малий на зріст і має прізвище *Єрмак*’ [4, с. 156], **Зіна-Корзина** ‘від прізвища *Зінченко* і від того, що має великі вуха (як у *корзині*)’ [4, с. 160], **Коньок-Горбунок** ‘малинький і має прізвище *Горбунов*’ [4, с. 213], **Крива Качечка** ‘від прізвища *Кривенко* та ще й мала на зріст’ [4, с. 226], **Машрумз** ‘від прізвища *Мащенко* і англійського слова *mushroom*, що значить «гриб» (носії прізвиська гладкий, приземкуватий, схожий на гриб)’ [4, с. 276]; ім’я і характерну для цієї людини ознаку: **Василиса Премудра** ‘має ім’я *Василь* і великий розум’ [4, с. 77], **Кривава Мері** ‘фарбує волосся в червоно-золотистий колір і має ім’я *Марія*’ [4, с. 226], **Машка Монашка** ‘дуже набожна і має ім’я *Марія*’ [4, с. 276], **Надя-Вергольот** ‘тримає руки трохи піднятими на боки і має ім’я *Надія*’ [4, с. 300], **Наші Льови-завстолови** ‘має ім’я *Левко* і деякий час працював завідувачем їдальні’ [4, с. 302], **Пальчик** ‘від *Павло* і малий на зріст’ [4, с. 317], **Пахан** ‘силань і має ім’я *Павло*’ [4, с. 302], **Петя Губа** ‘губань і має ім’я *Петро*’ [4, с. 329], **Півтораівана** ‘має ім’я *Іван* і дуже високий на зріст’ [4, с. 332], **Піт Крошка** ‘має ім’я *Петро* і дуже високий на зріст’ [4, с. 335], **Раймонда Ізраїлівна** ‘типова єврейка і має ім’я *Раїса*’ [4, с. 354], **Санó** ‘від імені *Саня* (*Олександр*) і тому, що схожий на грузина’ [4, с. 371], **Саня-Драня** ‘має ім’я *Сашко* і постійно ходить у драному одязі’ [4, с. 371], **Сісірьожа** ‘заїка і має ім’я *Сергій*’ [4, с. 382]; по батькові та якоїсь ознаки, яка характеризує особу: **Падловна** ‘від імені по батькові *Павлівна* і тому, що має *скверний характер*’ [4, с. 316], **Пихайлович** ‘від імені по батькові *Михайлович* (до того ж *пихатий*)’ [4, с. 331].

Окремі прізвиська з’явилися внаслідок перекладу російського прізвища, наприклад: **Бабуля** ‘від *Бабушкіна*’ [4, с. 36], **Ведмідь** ‘від *Медведев*’ [4, с. 79], **Вівця** ‘від *Овчинникова*’ [4, с. 83], **Глек** ‘від *Кувшинов*’ [4, с. 102], **Горобець** ‘від *Воробйов*’ [4, с. 109], **Квітка** ‘від *Цветков*’ [4, с. 188], **Лялька** ‘від *Кукліна*’ [4, с. 258], **Грибоїд** ‘від *Грибоедов*’ [4, с. 113], і навпаки – з української російською: **Кусок** (він же *Шматок*) ‘від *Шматков*’ [4, с. 240], **Лук** ‘від *Цибуля*’ [4, с. 256], **Нікіта** ‘від *Микитенко*’ [4, с. 305], **Судьба** ‘від *Доля*’ [4, с. 402], **Топорик** ‘від *Сокира*’ [4, с. 414].

Першоосновою для творення прізвиськ стали також імена, переважно батька, матері чи інших членів родини, проте такі найменування непродуктивні: від імені батька утворені прізвиська **Віталівський** ‘від

імені батька *Віталій* [4, с. 84], **Макарець** ‘від імені *Макар*’ [4, с. 263], **Микиша** ‘від *Микита*’ [4, с. 279], **Рахвік** ‘від *Рафайл*’ [4, с. 355]; від імені матері походять антропоніми **Маня** від *Марії* [4, с. 269], **Мархвич** від *Марфа* [4, с. 271], **Оринович** від *Орина* [4, с. 314]; від імені дружини: **Нюсчкін** ‘від *Нюся* (Ганна)’ [4, с. 308]; від свого імені та імені чоловіка (поєднання) – **Мотрифіличка** ‘має ім’я *Мотря*, а чоловік у неї – *Філя* (Пилип)’ [4, с. 291].

Досить продуктивною групою в говірках Нижньої Наддніпряни є неофіційні антропоніми, утворені: **1) від імені й по батькові**: **Алка-Палка** ‘від ім’я та по батькові *Алла Павлівна*’ [4, с. 30], **Ван Сан** ‘від *Валентин Олександрович*’ [4, с. 75], **Ве-Ве** ‘перші літери імені та по батькові (Володимир Володимирович)’ [4, с. 78], **Вевеша** ‘від *Валентина Володимирівна*’ [4, с. 79], **Века** ‘за першими літерами імені й по батькові (*Віра Костянтинівна*)’ [4, с. 79], **Віквас** ‘від перших складів імені й по батькові (*Віктор Васильович*)’ [4, с. 84], **Галіфе** ‘від *Галина Федорівна*’ [4, с. 93], **Галявася** ‘від *Галина Василівна*’ [4, с. 94], **Гео** ‘від *Григорій Олексійович*’ [4, с. 99], **Гриша-Миша** ‘від *Григорій Михайлович*’ [4, с. 114], **ЕлеМ** ‘від ініціалів *Лариса Максимівна, Лідія Михайлівна й Людмила Миколаївна*’ [4, с. 143], **Жаба Лимонадівна** ‘від *Жанна Леонідівна*’ [4, с. 147], **Ю** ‘від *Ігор Олександрович*’ [4, с. 169], **Ліхвешка** ‘від *Лідія Федорівна*’ [4, с. 253], **Мик-Мик** ‘від імені *Микола* та по батькові *Миколайович* (шляхом усичення обох антропонімів (якщо вони однокореневі))’ [4, с. 279], **Петя з Пилипом** ‘від імені *Петро* й по батькові *Пилипович*’ [4, с. 329], **ТеБе** ‘за ініціалами від *Тетяна Борисівна*’ [4, с. 409]; **2) від імені й прізвища** (**Вась-Вась** ‘від імені *Василь* і прізвища *Васенко*’ [4, с. 78], **ДУ-ду** ‘від прізвища *Діденко* й імені *Дмитро*’ [4, с. 139], **Сапер** ‘від перших складів імені (*Саико*) і прізвища (*Передерій*)’ [4, с. 371], **Тараканя** ‘має прізвище *Таран* й ім’я *Аня* (Ганна)’ [4, с. 407]; **3) від ініціалів прізвища, імені та по батькові** (**Ве-Пе-еС** ‘від *Валентина Петрівна Соловій*’ [4, с. 80], **ГАІ** ‘за ініціалами *Городовий Андрій Іванович* (асоціація з ДАІ – державна автомобільна інспекція)’ [4, с. 92], **ДОМ** ‘від *Дорошенко Олексій Михайлович*’ [4, с. 133], **ДЮЛЯ** ‘від *Денисенко Юрій Леонідович*’ [4, с. 141], **ЕМеМем** ‘від ініціалів *Максименко Максим Максимович*’ [4, с. 144], **ЕСенГе** ‘від *Савченко Нінель Григорівна*’ [4, с. 144], **Єва** ‘від *Єрьомін Віталій Андрійович*’ [4, с. 144], **КаГеБе** ‘від *Канівський Григорій Борисович*’, ‘від *Клавдія Григорівна Бесараб*’, ‘від *Кженова Галина Борисівна*’ [4, с. 173], **Кіт** ‘від *Кравченко Іван Трохимович*’ [4, с. 197], **Пан** ‘від *Познанський Артем Никифорович*’ [4, с. 318], **Сів** ‘від *Соловей Ігор Вікторович*’ [4, с. 381] тощо.

З-поміж аналізованих прізвиць вагоме місце посідають прізвиська, утворені за: **1) за антонімічною асоціацією** (**Засць** ‘від прізвища *Волков* (носії прізвиська характером більше схожий на сумирного й боязкого зайця, ніж на хижого, злого вовка)’ [4, с. 155], **Зарука** ‘від прізвища *Занога*’ [4, с. 157], **Кисличка** ‘від прізвища *Сладкова*’ [4, с. 193], **Курка** ‘від прізвища *Півень*’ [4, с. 239], **Тупик** ‘від прізвища *Острик*’ [4, с. 419]; **2) за семантичною асоціацією, сумісністю**: **Асхвалът** ‘від прізвища *Смола*’ [4, с. 33], **Ворона** ‘від прізвища *Сорока*’ [4, с. 89], **Генерал** ‘прізвища від Меншиков (асоціація з царським вельможею)’ [4, с. 99], **Грамотна** ‘від прізвища *Письменна*’ [4, с. 111], **Гребішок** ‘від прізвища *Головка* (асоціація *гребінець – голова*)’ [4, с. 112], **Гривеник** ‘від прізвища *Рубель* (асоціація *рубль – гривня*)’ [4, с. 113], **Дяк** ‘від прізвища *Попов*’ [4, с. 142], **Жаба** ‘від прізвища *Квакун*’ [4, с. 146], **Карась** ‘від прізвища *Рибальченко* та від прізвища *Рибчинський*’ [4, с. 181], **Кулак** ‘від прізвища *Палець*’ [4, с. 235], **Куций** ‘від прізвища *Засць*’ [4, с. 241], **Мстболкін** ‘від прізвища *Вінник*’ [4, с. 279], **Мозг** ‘від прізвища *Разумов*’ [4, с. 285], **Мукмел** ‘від прізвища *Мельников*’ [4, с. 293], **Опади** ‘від прізвища *Сніжик*’ [4, с. 313], **Павук** ‘від прізвища *Пряхін* (тобто такий, що пряде нитки, як павук павутину)’ [4, с. 316], **Патісон** ‘від прізвища *Гарбуз*’ [4, с. 322], **Пен** ‘від прізвища *Ручка* (асоціація з англ. *pen*, що значить ручка для писання)’ [4, с. 324], **Перегар** ‘від прізвища *Хміль*’ [4, с. 325], **Пиво** ‘від прізвища *Квас*’ [4, с. 330], **Попкорн** ‘від прізвища *Кукурудза*’ [4, с. 342], **Сало** ‘від прізвища *Жир*’ [4, с. 370], **Стрекозьол** ‘від прізвища *Комахін*’ [4, с. 400], **Тарілочка** ‘від прізвища *Мисочка*’ [4, с. 408], **Тортіла** ‘від прізвища *Черепаша*’ [4, с. 415], **Укропчик** ‘від прізвища *Петрушка* за суміжністю, асоціація «*кріп – петрушка*» [4, с. 423]; **3) за семантичною аналогією**: **Ананас** ‘від прізвища *Анакієвський* та від *Ананьєв*’ [4, с. 31], **Геркулес** ‘від прізвища *Гергет*’ [4, с. 100], **Горила** ‘від прізвища *Горяєва*’ [4, с. 108], **Джем** ‘від прізвища *Джумар*’ [4, с. 125], **Дірка** ‘від прізвища *Деркач*’ [4, с. 131], **Дональд** ‘від прізвища *Доновський*’ [4, с. 133], **Кадило** ‘від прізвища *Куриленко*’ [4, с. 174], **Картрідж** ‘від прізвища *Карташов*’ [4, с. 183], **Клімат** ‘від прізвища *Климовський*’ [4, с. 199], **Клюшка** ‘від прізвища *Коцюба*’ [4, с. 200], **Мануела** ‘від прізвища *Маноїло*’ [4, с. 268], **Мочалка** ‘від прізвища *Мачула*’ [4, с. 292], **Уж** ‘від прізвища *Ушмаєв*’ [4, с. 423], **Умка** ‘від прізвища *Наумов*’ [4, с. 423], **Хрущов** ‘від прізвища *Вахрушев*’ [4, с. 442].

Відантропонімі прізвиська мотивуються також прізвищами (рідше – іменами) відомих людей: історичних чи політичних діячів, літературних і казкових персонажів, героїв із кінофільмів тощо: **Аза** ‘схожа на циганку’ [4, с. 28], **Ален де Лон** ‘схожий на популярного французького кіноактора’ [4, с. 29], **Алі-Баба** ‘схожий на відомого фольклорного персонажа’ [4, с. 29], **Алібабаєвич** ‘схожий на кіноактора із фільму «Джентльмени удачі»’ [4, с. 29], **Батько Махно** ‘схожий на славнозвісного отамана’ [4, с. 45], **Бивалий** ‘схожий на однойменного героя фільму «Операція Й»’ [4, с. 51], **Газманов** ‘схожий на популярного московського співака’ [4, с. 92], **Гусейн** ‘схожий на араба’ [4, с. 119], **Дика Роза** ‘зовнішньо і характером схожа на героїню однойменного серіалу’ [4, с. 128], **Дантес** ‘схожий на Пушкіна, якого вбив Дантес’ [4,

с. 122], **Ібрагім** 'схожий на азіата' [4, с. 167], **Кличко** 'схожий на одного з братів Кличків – відомих боксерів' [4, с. 199], **Мойсей** 'схожий на старосєврейського пророка' [4, с. 286], **Шульман** 'схожий на єврея' [4, с. 484], **Ленін** 'схожий на відомого політичного діяча минулого' [4, с. 248], **Майкл Джексон** 'схожий на відомого співака' [4, с. 262], **Пацанка** 'схожа на хлопця' [4, с. 322], **Татарин** 'схожий на татарина' [4, с. 409], **Хрущов** 'схожий на відомого політичного діяча радянського періоду М.Хрущова' [4, с. 442], **Чингізхан** 'схожий на монгола' [4, с. 458], **Чіпка** 'схожий характером і зовнішністю на героя з роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні»' [4, с. 460];

Друге джерело виникнення прізвиськ – назва місцевості, де проживав або звідки походив основоположник роду. «Коли людина була не місцева, усіх цікавило, звідки вона прибула, звідки походить. Визначення типу полтавець або поліщук було достатньою характеристикою, що відрізняла чужака від місцевого населення. З часом воно переходило на дітей і наступних нащадків, ставало їхнім прізвиськом (згодом могло стати й родовим прізвиськом)» [1, с. 28].

У словнику «Прізвиська Нижньої Наддніпряни» В. Чабаненка такі антропоніми представлені декількома групами:

1) прізвиська, що мотивуються національною (етнічною) належністю носія (**Арсенія** 'вірменка за національністю' [4, с. 32], **Білорус** 'за національністю' [4, с. 54], **Бульбаш** 'етнічний білорус' [4, с. 69], **Бульбашка** 'етнічна білоруска' [4, с. 69], **Грек** 'його предки були етнічними греками' [4, с. 112], **Кацадрон** 'етнічний московит, кацап' [4, с. 185], **Кацапка** 'етнічна московка' [4, с. 185], **Лапоть** 'етнічний московит' [4, с. 245], **Ляхи** 'родина поляків' [4, с. 259], **Ляхович** і **Ляшко** 'його дід був етнічним поляком' [4, с. 259], **Малдер** 'етнічний молдованин' [4, с. 265], **Мойшик** 'єврей' [4, с. 286], **Молдовка** 'родом із Молдови' [4, с. 286], **Поляк** 'переселенець із Польщі' [4, с. 340], **Прибалтїєць** 'етнічний естонець' [4, с. 344], **Руминка** 'етнічна румунка' [4, с. 366], **Сябро** 'етнічний білорус' [4, с. 405], **Узбек** 'за етнічною приналежністю' [4, с. 423], **Хвін** 'мати в нього етнічна фінка' [4, с. 434];

2) прізвиська, мотивувальною базою для яких стала національність і певна ознака, через яку людина отримала це прізвисько: **Абрамчик** 'за національністю єврей, малий зростом' (за характерне єврейське ім'я Абрам й суфікс, який вказує на здрібнілість, малий зріст) [4, с. 27], **Аджика** 'за національністю грузинка, вмє гарно готувати приправу аджику' [4, с. 28], **Бельбек** 'азіат; говорить нерозбірливо (белькоче)' [4, с. 48], **Большой** 'високий на зріст, росіянин за національністю' [4, с. 58], **Бравіха** 'росіянка, замість брова вимовляє брава' [4, с. 62], **Гризим** 'етнічний грузин, постійно щось їсть (гризе)' [4, с. 113], **Дльонний** 'високий (довгий) і за національністю московит' [4, с. 131], **Ізба** 'етнічний московит, який, приїхавши до Запоріжжя, все питав, де тут можна купити ізбу' [4, с. 168], **Мойша** 'єврей і має ім'я Михайло' [4, с. 286];

3) прізвиська, які загально вказують на походження голови роду (**Азіят** 'родом із Середньої Азії' [4, с. 29], **Джигіт** 'родом із Кавказу' [4, с. 126], **Казбек** 'родом із Кавказу' [4, с. 174], **Сібір'як** 'родом із Сибіру' [4, с. 381], **Бескид** 'родом із Карпат, де бескиди' [4, с. 49], **Волинянка** 'родом із Волині' [4, с. 7], **Вуйко** 'родом із Західної України' [4, с. 89], **Гуцул** 'родом із Західної України' [4, с. 120], **Кримчучка** 'родом із Криму' [4, с. 227], **Уралка** 'переселенка з Уралу' [4, с. 424];

4) прізвиська, утворені від назви певної місцевості, місця, населеного пункту: **Амурчик** 'живе у віддаленому районі міста «на Амурі»' [4, с. 31], **Базарна** 'живе біля базару' [4, с. 37], **Базова**, **Базок** 'живе біля бази' [4, с. 37], **Баклан** 'живе на березі моря' [4, с. 38], **Балковий** 'живе в балці' [4, с. 40], **Голопузи** 'мешканці кутка Голопузівки' [4, с. 106], **Горова** 'живе на горі' [4, с. 110], **Загородиха** 'живе на околиці села, за городами' [4, с. 154], **Зона** 'мешкає поряд із колонією для злочинців' [4, с. 163], **Край** 'мешкає на краю села' [4, с. 223], **Кобзарі** 'всі, хто мешкає по вулиці Т.Шевченка' [4, с. 201], **Крайні** 'родина, що мешкає на краю міста' [4, с. 23], **Краянський** 'живе на краю села' [4, с. 225], **Кулик** 'живе на краю села біля болота' [4, с. 236], **Кути** 'родина, що мешкає на розі вулиць' [4, с. 240], **Лісник** 'живе поблизу лісу' [4, с. 253], **Мокрян** 'живе біля річки Мокрої Московки' [4, с. 286]; **Бухало** 'родом із села Бухалівка' [4, с. 72], **Гарбуз** 'родом із села Гарбузівки' [4, с. 96], **Домаха** 'родом із села Домахи' [4, с. 133], **Кепи** 'мешканці сіл Канівського й Лисогірки Запорізького району' [4, с. 189], **Копанець** 'родом із села Копанів' [4, с. 214], **Навозець** 'родом із села Навозців' [4, с. 299], **Пекелян** 'родом із села Пекельного' [4, с. 324], **Пятихатка** 'родом із села Пятихаток' [4, с. 353]; **Бабурка** 'мешкає на західній околиці м. Запоріжжя Бабурці' [4, с. 36], **Баклани** 'мешканці м. Приморська, що як баклани, ловлять у морі рибу' [4, с. 38], **Бендерка** 'родом із міста Бендер' [4, с. 48], **Бердянський** 'родом із Бердянська' [4, с. 49], **Калуга** 'московит родом із міста Калуги' [4, с. 76], **Кічкас** 'мешкає в мікрорайоні Кічкас м. Запоріжжя' [4, с. 198], **Космонавт** 'мешкає в Космічному мікрорайоні м. Запоріжжя' [4, с. 218], **Кривбас** 'родом із Кривого Рогу' [4, с. 226], **Курський** 'родом із міста Курська' [4, с. 240], **Лапоть Вороніжський** 'московит родом із Воронежа' [4, с. 245], **Москалька** 'переселенка з Москви' [4, с. 290], **Одеситка** 'родом із Одеси' [4, с. 310].

У словнику зафіксовано низку прізвиськ, в основу яких закладено апелятиви, що вказують на різного роду діяльність, заняття, професію, епізодичне заняття і в минулому, і тепер. У цій групі високою

продуктивністю характеризуються прізвиська вчителів-предметників, наприклад: **Айболит** ‘головний лікар місцевої лікарні’ [4, с. 29], **Валідол** ‘лікар’ [4, с. 74], **Пілюлькін** ‘лікар’ [4, с. 334], **Пілюлькіна** ‘шкільна медсестра’ [4, с. 334], **Біцилін** ‘працює медбратом у лікарні’ [4, с. 55], **Піпетка** ‘аптекарь’ [4, с. 335], **Таблетка** ‘лікар за фахом’ [4, с. 406], **Шприц** ‘ветеринар’ [4, с. 482], **Щипавка** ‘лікар, який робить щеплення’ [4, с. 486], **Ухо-Ніс** ‘лікар-лор’ [4, с. 425], **Зубник** і **Зубодер** ‘лікар-стоматолог’ [4, с. 164], **Мама** ‘директриса школи’ [4, с. 267], **Алхавіт** ‘учитель-мовник’ [4, с. 30], **Алхімік** ‘виготовляє різні добрива’ [4, с. 30], **Амеба** ‘учитель біології’ [4, с. 31], **Жаба** ‘учителька біології, робить із навчальною метою розтин жаб’ [4, с. 146], **Бабуся Поліція** ‘вахтерка в гуртожитку, дуже строга’ [4, с. 36], **Базари** ‘постійно торгує на базарі’ [4, с. 37], **Базарничка** ‘все життя торгує на базарі’ [4, с. 37], **Бакенщик** ‘працює бакенщиком’ [4, с. 38], **Баландьор** ‘коли був ув’язнений, працював на тюремній кухні (варив баланду)’ [4, с. 39], **Балерина** ‘учителька танців та тренер із фізичних вправ і аеробіки’ [4, с. 40], **Балерина** ‘учителька бальних танців’ [4, с. 40], **Танцюрист** ‘учитель танців’ [4, с. 407], **Банщик** ‘працює в лазні’ [4, с. 41], **БАМ** ‘працював на будівництві БАМ’ [4, с. 40], **Баян Акардеонович Гармошка** ‘вчитель музики і співів’ [4, с. 45], **Бджілка** ‘пасічник’ [4, с. 46], **Вулик** ‘пасічник’ [4, с. 90], **Бейсік** ‘вчитель інформатики’ [4, с. 47], **Бонжурка** ‘учителька французької мови’ [4, с. 59], **Бос** ‘керівник (директор школи) та бізнесмен’ [4, с. 61], **Буквар** ‘секретар, писар’ [4, с. 67], **Буц-буц** ‘футболіст, буцає м’яч’ [4, с. 73], **Ваганей** ‘вантажив вагонетки на металургійному заводі’ [4, с. 73], **Вакула** ‘коваль (асоціація з відомим гоголівським персонажем)’ [4, с. 74], **Вару-вару** (невідмін.) ‘працює електрозварювальником, каже «вару, вару» замість «варю, варю»’ [4, с. 77], **Вектор** ‘учитель фізики’ [4, с. 79], **Архімед** ‘добре знає фізику й математику’ [4, с. 33], **Ньютон** ‘учитель фізики’ [4, с. 308], **Буравчик** ‘учитель фізики (асоціація з відомим законом фізики)’ [4, с. 70], **Лінза** ‘учитель фізики’ [4, с. 252], **Молекула** ‘учитель фізики і учителька хімії’ [4, с. 286], **Відрізок** ‘учитель геометрії’ [4, с. 84], **Гіпотенуза** ‘учителька геометрії’ [4, с. 101], **Модуль** ‘учитель математики’ [4, с. 85], **Тликутничка** ‘учителька геометрії, гаркава’ [4, с. 413], **Водяний** ‘інженер-меліоратор’ [4, с. 86], **Восімдесятятій** ‘водій автобуса 85-го маршруту’ [4, с. 89], **Врунгель** ‘був колись моряком (асоціація з персонажем мультфільму про капітана Врунгеля)’ [4, с. 89], **Галантерея** ‘продавець галантерейної крамниці’ [4, с. 93], **Герц** ‘електрик’ і ‘учитель фізики’ [4, с. 100], **Ганс** ‘учитель німецької мови’ [4, с. 95], **Гантеля** ‘учитель фізкультури’ [4, с. 95], **Ілля Муромець** ‘силань, учитель фізкультури’ [4, с. 168], **Тарзан** ‘учитель фізкультури’ [4, с. 408], **Дарданелл** ‘учителька географії’ [4, с. 122], **Вера-Фера Земна атмосфера** ‘вчителька географії, має ім’я Віра, на уроках вимовляє «атмосфера»’ [4, с. 82], **Атлас** ‘любить і добре знає географію’ [4, с. 33], **Дзвон** ‘дзвонар у церкві’ [4, с. 127], **Дрохва** ‘мисливець’ [4, с. 138], **Економка** ‘працює економістом’ [4, с. 143], **Есхіл** ‘вчитель зарубіжної літератури’ [4, с. 144], **Жанна Дарк** ‘учителька історії, дуже запальна (асоціація з героїнею французького народу Жанною д’Арк)’ [4, с. 148], **Жива Риба** ‘водій авторибовоза (вантажівки з цистерною, на якій напис «Жива риба»)’ [4, с. 149], **Журнал** ‘продає періодику’ [4, с. 153], **Інфузорія** ‘учителька біології’ [4, с. 169], **Гібон** ‘учитель зоології’ [4, с. 101], **Каблучок** ‘гарний майстер-чоботар’ [4, с. 173], **Карандаш** ‘учитель малювання і учитель креслення’ [4, с. 179], **Циркуль** ‘учитель креслення і учитель геометрії’ [4, с. 448], **Орбіт** ‘постійно жує жвачку’ [4, с. 313], **Карден** ‘гарно шие одяг (асоціація з французьким кутюр’є Карденом)’ [4, с. 181], **Кислота** ‘учителька хімії’ [4, с. 193], **Радій Уранович** ‘учитель хімії’ [4, с. 354], **Плюмбум, Плюмбумша** ‘вчителька хімії’ [4, с. 337], **Покер** ‘завзятий картяр’ [4, с. 338], **Писанка** ‘учителька народознавства, яка із захопленням розповідає про писанки’ [4, с. 331], **Кіпо** ‘працює на виробництві контрольно-вимірювальних приладів (аббревіація від російської назви виробництва)’ [4, с. 337], **Пшоня** ‘коваль (коли загартовує розпечене залізо у воді, то воно шипить: пш-ш-ш)’ [4, с. 353], **Клубок** ‘продає нитки’ [4, с. 199], **Лимон** ‘продає цитрусові’ [4, с. 249], **Пан Капуста** ‘сторожував колгоспні городи, де росла капуста’ [4, с. 319], **Санітар** ‘працює на санепідемстанції’ [4, с. 371], **Сокира** ‘працював у зеленгоспі, прорубував ліс’ [4, с. 391], **Ту-ту** ‘водій вантажівки’ [4, с. 420], **Урядник** ‘дільничий міліціонер’ [4, с. 424], **Хваза** ‘електрик’ [4, с. 431], **Чапась, Петька й Анка** ‘голова, економіст і парторг у колишньому колгоспі’ [4, с. 452], **Цирульник** ‘перукар’ [4, с. 448], **Швець** ‘гарно шие одяг’ [4, с. 472], **Шнек** ‘токарь, який виготовляє шнеки, і викладач праці’ [4, с. 479].

Кількісно чималу групу нижньонадніпряньських прізвищ складають ті, основою для творення яких стала індивідуальна ознака, що виокремлювала людину з її оточення. Така ознака могла бути і позитивною, і негативною. Більшість цих прізвищ утворилося від:

1. Назв за зовнішніми ознаками:

1.1. зростом:

1.1.1. дуже високий (висока) на зріст: **Австралійський страус** [4, с. 27], **Анаконда** [4, с. 31], **Акселерат** ‘не за роками високий’ [4, с. 29], **Антенна** ‘висока на зріст і має ім’я Антоніна’ [4, с. 31], **Бамбула** ‘високий, сильний’ [4, с. 41], **Бєбєха** ‘від місцевого *вєбєхкать*, що значить вирости високим’ [4, с. 46], **Біг-Бєнд** ‘асоціація з відомою спорудою в Лондоні’ [4, с. 52], **Бичачий Хвіст** ‘дуже худий і високий’ [4, с. 51], **Вишка** [4, с. 83], **Гичка** [4, с. 101], **Гулівер** [4, с. 117], **Два метри краси** [4, с. 122], **Дилда** [4, с. 128], **Жєрдина** [4, с. 148], **Жираф, Жирахва** [4, с. 150], **Пальма** [4, с. 317], **Тарапунька** ‘високий, як відомий і популярний колись естрадний артист’ [4, с. 408], **Тіліграхв** ‘високий, як телеграфний стовп’ [4,

с. 412], **Тополя** [4, с. 414], **Хмарочос** [4, с. 437], **Шланг** ‘високий і тонкий’ [4, с. 477], **Штик** ‘високий і худий’ [4, с. 482];

1.1.2. низький, малий на зріст: **Блоха** ‘мала на зріст’ [4, с. 55], **Бука** ‘маленька, як букарка’ [4, с. 67], **Балонка** ‘білявка, мала на зріст’ [4, с. 40], **Бичечок** ‘малий на зріст, але сильний’ [4, с. 51], **Гнида** [4, с. 103], **Гномик** ‘дуже малий ростом’ [4, с. 104], **Горошик** [4, с. 110], **Горшкó** ‘дуже низький’ [4, с. 110], **Гриб** [4, с. 112], **Зяблик** [4, с. 165], **Карлик** [4, с. 182], **Капа** [4, с. 177], **Клоп** [4, с. 199], **Ліліпут** [4, с. 152], **Маленький Мук** ‘маленький на зріст і схожий на одного з героїв мультфільмів’ [4, с. 265], **Малеша, Малук, Малун, Малявка** [4, с. 266], **Мальок** [4, с. 267], **Мікра** [4, с. 282], **Мураха, Муравей** [4, с. 295], **Муха** [4, с. 297], **Молекула** [4, с. 286], **Недóкурок** [4, с. 302], **Поні** [4, с. 341], **Пташка** [4, с. 348], **Пурик, Пурело** [4, с. 351], **Цибрик** [4, с. 446], **Чекушка** [4, с. 454], **Шпендик, Шпед, Шпіля, Шплінт** [4, с. 481], **Шпунтик** ‘маленький, схожий на Шпунтика – персонажа відомого мультфільму’ [4, с. 482], **Шкураток** ‘худий і малий на зріст’ [4, с. 477], **Штепа, Штепсель** ‘малий на зріст (асоціація зі Штепселем – колись популярним естрадним артистом, який порівняно зі своїм напарником Тарапунькою був значно меншим)’ [4, с. 482];

1.2. кольором волосся й шкіри: **Апельсин** ‘волосся на голові жовтувате і з конопатим обличчям’ [4, с. 32], **Білан** ‘білоголовий’ [4, с. 53], **Ворона** ‘чорноволося’ [4, с. 88], **Гава** ‘має чорне блискуче волосся’ [4, с. 120], **Золота Рибка** ‘має золотисте волосся’ [4, с. 162], **Каштанка** ‘має волосся каштанового кольору’ [4, с. 187], **Кульбаба** ‘має біле пухнасте волосся на голові’ [4, с. 236], **Лимон** ‘має руде волосся й веснянкувате обличчя’ [4, с. 249], **Лисиця** ‘рудоволоса’ [4, с. 251], **Огоньок** ‘має вогнистого кольору волосся’ [4, с. 310], **Сіно-Солома** ‘має товсте волосся кольору соломи’ [4, с. 382], **Соняшник** ‘за світло-руде волосся’ [4, с. 393], **Пломбір** ‘білявий, як морозиво пломбір’ [4, с. 337], **Ярило** ‘за руде волосся’ [4, с. 490], **Арабка** ‘чорношкіра’ [4, с. 32], **Грек** ‘чорнявий, засмаглий’ [4, с. 112], **Негр** ‘смаглявий’ [4, с. 302] і **Нігер** [4, с. 304], **Сметана** ‘має біле волосся й дуже біле тіло’ [4, с. 388], **Уголь** ‘темношкірий’ [4, с. 423];

1.3. формою і розміром голови: **Бугай** ‘має велику голову’ [4, с. 66], **Гарбуз** ‘лисий, голова схожа на гарбуз’ [4, с. 96], **Головашка** ‘має велику голову’ [4, с. 105], **Квадрат** ‘за формою голови’ [4, с. 187], **Лимон** ‘за характерну форму голови’ [4, с. 249], **Яблучко** ‘має маленьку голову’ [4, с. 488], **Яйко** ‘у нього голова своєю формою нагадує яйце’ [4, с. 488]; зачіски: **Адольф** ‘носить таку зачіску, як була в Адольфа Гітлера’ [4, с. 28], **Боніхвацій** ‘має зачіску, як у персонажа з мультфільму про Боніфація’ [4, с. 59], **Балонка** ‘має пишну кучеряву зачіску’ [4, с. 40], **Баран** ‘кучерявий’ [4, с. 42], **Бричка** ‘носить високу зачіску, ніби накладене сіно на бричці’ [4, с. 63], **Вівця** ‘кучерява’ [4, с. 83], **Їжак, Їжачок** ‘має зачіску, схожу на їжака’ [4, с. 170], **Мочалка** ‘має цупке, кучеряве, схоже на мочалку волосся’ [4, с. 292], **Одуванчик** ‘волосся на голові стирчить у всі боки’ [4, с. 311], **Оселедець** ‘має зачіску, схожу на козацький оселедець’ [4, с. 314], **Шишка** ‘за характерну зачіску’ [4, с. 475], **Шишкін** ‘кучерявий’ [4, с. 476], **Ягня** ‘кучерява’ [4, с. 488];

1.4. обличчя: **Айзер** ‘має єврейський тип обличчя’ [4, с. 29], **Біляшевич** ‘обличчям, як біляш’ [4, с. 4], **Гарбуз** ‘надутий; обличчя, як гарбуз’ [4, с. 96], **Мармиз** ‘має характерне (кругле) обличчя’ [4, с. 270], **Лошадь** ‘має видовжене обличчя з великою нижньою щелепою’ [4, с. 255], **Перець** ‘у нього завжди червоне обличчя’ [4, с. 326], **Рябий, Рябика** ‘все обличчя в ластовинні’ [4, с. 367], **Рябуха** ‘обличчя в ластовинні’ [4, с. 368], **Сусля** ‘схожа обличчям на ховрашка’ [4, с. 404], **Хом’як Огнестушитель** ‘має чевоне, схоже на мордочку *хом’яка* обличчя’ [4, с. 440];

1.5. вух: **Варенічка** ‘вухата; вуха, як варенички’ [4, с. 77], **Вухань** ‘має великі вуха’ [4, с. 90], **Блін** ‘має великі вуха, високий, як відомий персонаж з мультфільму’ [4, с. 104], **Їжачок** ‘має маленькі вуха’ [4, с. 170], **Лапонос** ‘має довгий широкий ніс’ [4, с. 245], **Осел** ‘має довгі вуха’ [4, с. 314], **Чебур, Чебурашка** ‘за великі вуха’ [4, с. 453];

1.6. носа: **Буратіно** ‘має довгий гострий ніс, як у відомого казкового героя’ [4, с. 70], **Гриф** ‘має зігнутий ніс і хижі очі’ [4, с. 453], **Грузин** ‘має великий гачкуватий ніс’ [4, с. 115], **Дятел** ‘має довгий гострий ніс’ [4, с. 142], **Качконіс** ‘має довгий, плоский, як у качки, ніс’ [4, с. 186], **Карлик Нос** ‘має дуже малий ніс’ [4, с. 182], **Кірпа** ‘має довгий ніс (іронія)’ [4, с. 192], **Москит** ‘гостроносий, як комар’ [4, с. 290], **Ніздря** ‘має великі ніздрі’ [4, с. 305], **Носочубий** ‘за великий ніс, із ніздрів якого виглядає довге волосся’ [4, с. 307], **Москит** ‘гостроносий, як комар’ [4, с. 290], **Шнабель, Нобель** ‘носатий’ [4, с. 479];

1.7. очей: **Бінокольша** ‘має великі булькаті очі’ [4, с. 54], **Вовкулак** ‘має завжди червоні, налиті кров’ю очі’ [4, с. 85], **Карась** ‘має великі, як у карася очі’ [4, с. 180], **Мавка** ‘має красиві зелені очі’ [4, с. 261], **Якутка, Япон** ‘за вузький розріз очей’ [4, с. 489];

1.8. зубів (**Засць** ‘має великі передні зуби’ [4, с. 154], **Зубізуб** ‘має криві передні зуби’ [4, с. 164]; **Кліщ** ‘має великі зуби, якими міцно може тримати будь-що’ [4, с. 199], **Нутрія** ‘має великі два передні зуби’ [4, с. 308], **Сікач** ‘має великі зуби’ [4, с. 381];

1.9. губ (**Губа́** ‘має велику нижню губу, що відвисає’ [4, с. 116]; **Губастик** ‘губань’, **Губач**, **Губошльоп** [4, с. 116], **Глюмплен** ‘має широкий рот, як герой кінофільму «Людина, що сміється»’ [4, с. 103], **Заяча Губа** ‘має велику нижню губу такої форми, як у зайця’ [4, с. 158];

1.10. лоба: **Кирпич** ‘має лоб, що формою нагадує цеглину’ [4, с. 192], **Ленін** ‘має високий лоб’ [4, с. 248];

1.11. особливостями будови тіла: **Бройлер** ‘дуже худий і високий’ [4, с. 63], **Глист** [4, с. 102], **Грифель** ‘тонкий’ [4, с. 113], **Дистрофік** ‘дуже худий, виснажений’ [4, с. 130], **Кашей** ‘дуже худий’ і **Кашей Безсмертний** ‘дуже худа і має прізвисьце Безсмертна’ [4, с. 187], **Кілограм** ‘дуже худий’ [4, с. 195], **Мімоза** ‘тонка, тендітна’ [4, с. 282], **Обезжирений** [4, с. 309], **Сухарь** ‘дуже худий’, **Сухохрукт**, **Сучок** ‘малий і худий’ [4, с. 404], **Тоненький** [4, с. 414], **Худаш** [4, с. 442], **Чахлик Невмирущий** [4, с. 453], **Черв’як** [4, с. 456]; **Акваріум** ‘має велике черево, багато п’є води’ [4, с. 29], **Балон** ‘товстий, із великим животом’ [4, с. 40], **Біомаса** ‘здоровило, але дурний’ [4, с. 54], **Барабан** ‘товстун, черевань’ [4, с. 41] **Батончик** ‘товстенка, мала на зріст’ [4, с. 44], **Бомба** [4, с. 58], **Бухвет** ‘товстун, огрядний’ [4, с. 73], **Булка** ‘повнотіла, товста’ [4, с. 68], **Бутуз** ‘товстун’ [4, с. 72], **Гетья** ‘(по-тутешньому гетья – це гладка людина)’ [4, с. 100], **Глобус** [4, с. 102], **Пільмень** ‘товстун’ [4, с. 334], **Жиромясокомбінат**, **Жиртрест** [4, с. 150], **Котигорох** ‘опецькуватий, низький і дрібно ступає’ [4, с. 220], **Лантух** ‘опецькуватий, череватий’ [4, с. 244], **Огірок-Репаник** [4, с. 310], **Окорок** ‘опецькувата, гладка’ [4, с. 311], **Пампушка** [4, с. 317], **Понка** ‘товстуха’ [4, с. 341], **Хрю-Хрю** ‘товста, неохайна, як свиня’; **Хряк** ‘гладкий, як кабан’ [4, с. 442], **Худий** ‘дуже гладкий (іронія)’ [4, с. 442], **Тучка** ‘малий на зріст, але товстий’ [4, с. 420];

1.12. статурою: **Аврора** ‘статурна, гарна, пишногогруда’ [4, с. 27], **Афродіта** ‘красуня, статурна’ [4, с. 34], **Венера** ‘статурна, гарна’ [4, с. 80], **Кінг-Конг** ‘здоровило, схожий на фантастичну мавпу з американського фільму’ [4, с. 195], **Лань** ‘струнка, легка в ході й має прізвисьце Ланько’ [4, с. 244], **Лев** ‘сильний здоровило’ [4, с. 247], **Підпригора** ‘здоровило’ [4, с. 333], **Рембо** ‘сильний, сміливий, кремезний, як популярний актор з американського фільму’ [4, с. 357], **Тарзан** ‘міцної статури, високий, сильний, як герой відомого американського фільму’ [4, с. 408], **Термінатор** ‘сильний здоровань, як герой відомого американського фільму’ [4, с. 410], **Шехвенер** ‘широкоплечий здоровило’ [4, с. 474];

1.13. зовнішністю.

1.13.1. зовнішньою красою: **Квітка** ‘вродлива’ [4, с. 188], **Павлин** ‘приваблива, пишна й гордовита’ [4, с. 316], **Лялька**, **Лялечка** ‘дуже вродлива’ [4, с. 258], **Модель** ‘вродлива, струнка’ [4, с. 285], **Ясочка** ‘вродливиця’ [4, с. 490];

1.13.2. зовнішньою непривабливістю, потворністю: **Бабай** ‘страшний, непривабливої зовнішності’ [4, с. 34], **Карга** ‘страшна, потворна’ [4, с. 181], **Кікімора** [4, с. 195], **Людодід** ‘має страшну зовнішність’ [4, с. 257], **Монстр** ‘має страшний вигляд’ [4, с. 287], **Шапокляк** ‘за потворне, некрасиве обличчя, за схожість із однойменним персонажем мультфільму’ [4, с. 469], **Ящір** ‘потворний, як стародавня рептилія’ [4, с. 491];

1.14. фізичними вадами: **Восьмипалий** ‘без двох пальців на правій руці’ [4, с. 89], **Горбата** ‘має на спині горб’ [4, с. 107], **Горбун** ‘сутулий’ [4, с. 108], **Глухар** ‘погано чує’ [4, с. 103], **Глуха Тетеря** ‘дуже погано чує’ [4, с. 103], **Глушпет** ‘майже зовсім глухий’ [4, с. 103], **Гриша на спущеному скаті** ‘має одну ногу коротшу за іншу, тому шкутильгає’ [4, с. 114], **Заруба** ‘має великий шрам на обличчі’ [4, с. 157], **Камбала** ‘має більмо на одному оці’ і **Камбула** ‘без одного ока’ [4, с. 177], **Каратист** ‘має криві ноги («колесом»), як у каратиста’ [4, с. 181], **Качка** ‘кривоногий’ [4, с. 186], **Квічастий** ‘зі шрамами на обличчі’ [4, с. 188], **Лупатий і Лупатик** ‘булькатиий’ [4, с. 256], **Лупата** ‘носить окуляри з великими лінзами’ [4, с. 256], **Ні бе, ні ме** ‘глухонімий’ [4, с. 304], **Поламаний** ‘з переламаною рукою’ [4, с. 339], **Прищ** ‘за прищі на обличчі’ [4, с. 345], **Тетеря** ‘недочуває’ [4, с. 411], **Циклоп** ‘одноокий’ [4, с. 447], **Шканда** ‘за кульгавість (шкандибає)’ [4, с. 476], **Шрам** ‘має шрам на обличчі’ [4, с. 482].

2. За особливостями мовлення та характером вимови: : **Авоська** ‘коли десь з’являється, завжди говорить: «А ось і я»’ [4, с. 27], **Аля Бурди** (невідм.) ‘часто вживає слова аля бурди як своєрідну примовку-несенітницю’ [4, с. 30], **Аська** ‘часто вживає (перепитуючи) слово ась? замість га?, що?’ [4, с. 33], **Блин** ‘часто вживає це слово як модну жартівливо-грайливу лайку’ [4, с. 55], **Видимо** ‘часто замість мабуть уживає видимо’ [4, с. 82], **Воткало** ‘замість ось уживає русизм вот’ [4, с. 89], **Гоп** ‘часто вживає вигук гоп’ [4, с. 105], **Егеж** ‘часто вживає при ствердженні словосполучення еге ж’ [4, с. 143], **Ето самое** ‘часто вживає це словосполучення-паразит’ [4, с. 144], **Иги** (невідм.) ‘дуже часто вживає цю частку, яка виражає згоду’ [4, с. 167], **Йок Макарьок** ‘часто вживає це словосполучення як лайку’ [4, с. 170], **Йо-ке-не** (невідм.) ‘часто вставляє в своє мовлення це дивне звукосполучення-паразит’ [4, с. 170], **Йолка-Палка** ‘часто вживає цей вислів’ [4, с. 170], **Кажись** ‘часто вживає це слово замість здається’ [4, с. 174], **Лади** (невідм.) ‘любить уживати це слово замість згода’ [4, с. 243], **Пшек** ‘говорить із польським акцентом’ [4, с. 352]; **Аеродром** ‘дуже голосно розмовляє, ніби оголошує, як радіодиктор на летищі’ [4, с. 28], **Аля-Улю** (невідм.) ‘за особливість мови (татарин із м. Казані)’ [4, с. 30], **Асісйяй** ‘за ваду вимови, сюсюкає’ [4, с. 33], **Балбон** ‘погано вимовляє звуки’ [4, с. 39], **Бека** ‘нерозбірливо говорить’ [4, с. 47], **Бу-бу** (невідм.) ‘нерозбірливо

говорить, бубонить' [4, с. 65], **Бухтілка** 'глухо й нерозбірливо говорить, бухтить' [4, с. 73], **Гагайка** 'своєрідно розмовляє гелготить' [4, с. 92], **Горлай** 'крикливий' [4, с. 109], **Горлатий** 'голосно розмовляє' [4, с. 109], **Горлач** 'розмовляє так, ніби кричить' [4, с. 109], **Горобчик** 'за манеру розмовляти (ніби цвірінкає)' [4, с. 110], **Ей-ну** 'заїка' [4, с. 143], **Заїка** 'через ваду мовлення' [4, с. 155], **Зю-зю** 'за ваду вимови' [4, с. 165], **Мек** 'має вади мовлення, «мекає»' [4, с. 277], **Папайка** 'заїка' [4, с. 319], **Полісюся** 'шепелявий' [4, с. 339], **Пшонка** 'характерно вимовляє звукосполучення' [4, с. 353], **Скрипун** 'говорить, ніби скрипить (вада)' [4, с. 385], **Сорока** 'за манеру розмовляти (швидко «скрекоче»)' [4, с. 394], **Сюсю** 'за ваду мовлення (сюсюкає)' [4, с. 405], **Татася** 'нерозбірливо говорить' [4, с. 409], **Телентой** 'шепелявий' [4, с. 409], **Фуфік** 'за дефект мовлення (замість шиплячих вимовляє Ф)' [4, с. 428], **Цвіркун** 'за особливе мовлення' [4, с. 445], **Шашле** 'погано вимовляє шиплячі' [4, с. 471].

3. Назви, які вказують на риси характеру та поведінки, розумові здібності та внутрішній світ людини:

3.1. зарозумілість і схильність зайве наговорити: **Граф** 'удає з себе велике цабе, пихатий' [4, с. 111], **Князь** 'дуже високої про себе думки' [4, с. 201], **Кропива** 'гостра на язик' [4, с. 230], **Ляпотуха** 'балаболка, базіка' [4, с. 258], **Ляпсиха** 'пускає плітки, «ляпає» на всіх' [4, с. 258], **Навушниця** 'пліткарка' [4, с. 300], **Оєрте** 'розносить всілякі чутки й плітки, як т. зв. «Общественное Российское Телевидение» про Україну' [4, с. 311], **Пуп** 'себелюб, вважає себе пупом землі' [4, с. 350], **Радіво** 'знає і розносить усі новини' [4, с. 354], **Теліпайло** 'балаболка' [4, с. 410], **Хвантазерка** 'вігадниця, брехуха' [4, с. 432], **Цокотуха** 'балаболка' [4, с. 448];

3.2. плаксивість, безпорадність, боягузтво: **Ай-Ой** 'переляканий, усього боїться' [4, с. 29], **Бабуїни** 'родина боязких, непривітних, схожих на мавп бабуїнів людей' [4, с. 36], **Заєць** 'боязкий, як заєць' [4, с. 154], **Кислиця** 'постійно «кисне», скаржиться на гірку долю' [4, с. 193], **Кроль** 'боягуз' [4, с. 230], **Нюня** 'плакса' [4, с. 308], **Рюмса** 'плаксива' [4, с. 367];

3.3. нетовариськість, злість: **Барбоси** 'родина задеркуватих, злих здорованів' [4, с. 42], **Бес** 'має крутий характер: злий, як біс' [4, с. 50] і **Біс** 'злий, жорстокий, дурнуватий' [4, с. 54], **Вовк** 'злий, агресивний' [4, с. 85], **Вовкулака** 'відлюдкуватий, злий' [4, с. 86], **Гестаповець** 'злий, підступний, мстивий' [4, с. 100], **Гуля** 'завжди надутий, чимось незадоволений' [4, с. 121], **Жало** 'дуже злий, «жалить» словами' [4, с. 47], **Звір** 'злий, жорстокий' [4, с. 158], **Лимон** 'постійно має «кисле» обличчя' [4, с. 249], **Настобурко** 'похмурий, завжди насторожений' [4, с. 301], **Оцет** 'завжди сумний, «кислий»' [4, с. 315], **Пес** 'злий, жорстокий' [4, с. 327], **Пірата** 'бойова, нахабна, жорстока' [4, с. 335], **Сундук** 'замкнутий, мовчазний, нетовариський' [4, с. 403], **Туча** 'завжди похмурий, сумний' [4, с. 420], **Угрюмий** 'завжди похмурий' [4, с. 423], **Фашист** 'жорстокий, нелюд' [4, с. 426], **Чорнорота** 'зла, сварлива' [4, с. 463], **Чортовий** 'злий, жорстокий' [4, с. 465], **Шакал** 'злий, противний, агресивний' [4, с. 468];

3.4. скупість, зажерливість: **Гаманець** 'скупий, все складає в гаманець' [4, с. 94], **Буржуй** 'скупий, зажерливий' [4, с. 70], **Горло** 'жадібний, за наживу горло перегризе' [4, с. 109], **Жаба** 'жадібний (за співзвуччям)' [4, с. 146], **Желяра** 'дуже скупий, жадібний' [4, с. 148], **Жаднюк** 'жадібний' [4, с. 147], **Жменя** 'скупий («все зажимає»)' [4, с. 150], **Жмот** 'скупий, жадібний («зажимає»)' [4, с. 151], **Пірат** 'нахабний, у всіх усе відбирає собі' [4, с. 335], **П'ятак** 'дуже скупий на гроші' [4, с. 353], **Скнара** 'дуже скупий' [4, с. 384], **Шкряга** 'скупець, жаднюк' [4, с. 477];

3.5. доброта, ввічливість: **Аристократка** 'має витончені манери поведінки, дуже ввічлива, висококультурна' [4, с. 32], **Граф** 'інтелігентний, дуже ввічливий' [4, с. 111], **Золота Рибка** 'добра, всім допомагає' [4, с. 162], **Мировецька** 'за добрий, миролюбивий характер' [4, с. 280], **Черепаша Тортіла** 'добра, лагідна, як відомий персонаж з мультфільму' [4, с. 457];

3.6. схильність до вживання алкогольних напоїв: **Алік** [4, с. 29], **Алкаш** [4, с. 30], **Бульбиха** 'любить випити горілки, має великий (як бульба) червоний ніс' [4, с. 69], **Бутилка** [4, с. 29], **Бухен** 'п'яниця (від жаргонного бухать, тобто випивати)' [4, с. 73], **Випивайло** [4, с. 82], **Горіна** 'п'яниця, від горілка' [4, с. 108], **Горличко** 'п'яниця, п'є «з горличка»' [4, с. 109], **Градус** 'завжди напідпитку (під градусом)' [4, с. 111], **Димок** 'алкоголік, завжди п'яний «у дим»' [4, с. 129], **Красний Ніс** [4, с. 224], **Літрик** [4, с. 253], **Мертвий Джміль** 'постійно п'яний і весь час щось бурмоче собі під ніс' [4, с. 278], **Наливайко** [4, с. 300], **Піяка** [4, с. 331], **Півлітра** [4, с. 332], **Пірва (Прірва)** 'п'яниця, горілку лє, як у прірву' [4, с. 335], **Слива** [4, с. 385], **Чарка, Чарочка** [4, с. 452], **Чекушка** [4, с. 454];

4. За рівнем розумових здібностей.

4.1. високий рівень розумових здібностей: **Всезнайко** 'начитана, багато чого знає' [4, с. 89], **Вундер** 'розумний, талановитий (від німецького Wunderkind)' [4, с. 90], **Геній, Комп'ютер** 'дуже розумний' [4, с. 99], **Голова** 'розумний, кмітливий' [4, с. 105], **Ейнштейн** 'розумний, багато знає всього' [4, с. 143], **Енциклопедія** 'всезнайко' [4, с. 144], **Ерудитка** 'ерудована, добре освічена' [4, с. 144], **Знайко** 'освічений, знаючий' [4, с. 161], **Кеба** 'розумний, має до всього кебу (по-тутешньому кеба – це вміння, розум)' [4, с. 189], **Книжка** 'знайко' [4, с. 200], **Ломоносов** 'розумний, кмітливий' [4, с. 254], **Мозг**

‘дуже розумний’ [4, с. 285], **Мудрець** ‘знайко, розумний’ [4, с. 293], **Розумник** ‘усім дає розумні поради’ [4, с. 363], **Розумний** (субст.) ‘має неабиякі розумові здібності’ [4, с. 363];

4.2. Низький рівень розумових здібностей: **Бамбук** ‘пустоголовий, дурний’ [4, с. 41], **Букварик** ‘малограмотний, прочитав лише буквар’ [4, с. 67], **Бутильок** ‘тупий, безтолковий’ [4, с. 72], **Валянок** ‘дурний, неосвічений’ [4, с. 74], **Дуб** ‘дурний, телепень, тугодум’ [4, с. 138], **Кирпич** ‘телепень, тупий’ [4, с. 192], **Лапоть** ‘темний, неосвічений’ [4, с. 245], **Лопух** ‘недалекий, тупий, телепень’ [4, с. 255], **Лось** ‘дурний і неповороткий’ [4, с. 255], **Пробка** ‘дурень’ [4, с. 346], **Пустоголов** ‘дурень’ [4, с. 351], **Сундук** ‘телепень’ [4, с. 402], **Телепень** ‘тупоум, дурень’ [4, с. 409], **Телюпа** ‘телепень’ [4, с. 410], **Утюг** ‘телепень’ [4, с. 425].

5. Трапляються випадки, коли в основу прізвиська покладено зовнішню схожість із певною твариною, казковим героєм, героєм мультфільму тощо: **Баба-жаба** ‘обличчям схожа на жабу’ [4, с. 34], **Базіліо** ‘схожий на kota Базіліо з відомого мультфільму’ [4, с. 37], **Бакс-Баді** ‘схожий на однойменного кролика з популярного мультфільму’ [4, с. 38], **Бурундук** ‘обличчям схожий на бурундука’ [4, с. 71], **Вжик** ‘за зовнішньою схожістю на однойменного персонажа із мультфільму’ [4, с. 82], **Гуманоїд** ‘схожий на мавпу’ [4, с. 117], **Єнот** ‘за схожістю (обличчя, звички) на єнота’ [4, с. 145], **Кутурак** ‘схожий на kota (по місцевому болгарському котарак або кутурак означає кіт’ [4, с. 241], **Лисиця** ‘обличчям схожа на лисицю’ [4, с. 251], **Чіп і Дейл** ‘брати, схожі на героїв популярного мультфільму про бобрів Чіпа та Дейла’ [4, с. 460], **Щур** ‘обличчям схожий на пацюка’ [4, с. 486].

6. Окрему групу складають прізвиська, мотивовані матеріальним становищем носія: **Бакс** [4, с. 38], **Гаманець** [4, с. 94], **Гроші** [4, с. 115], **Червонець** [4, с. 455], **Банка** ‘грошовитий, від банк’ [4, с. 41], **Долар** [4, с. 133], **Кошелек** ‘грошовитий’ [4, с. 222], **Барин** ‘заможний, удає з себе пана’ [4, с. 43], **Барон** ‘багатий, живе на широку ногу’ [4, с. 43], **Батрак** ‘бідний, підробляє повсюди’ [4, с. 44], **Вареник** ‘заможний, у розкошах купається, як вареник у маслі’ [4, с. 76], **Голець** ‘бідний, голодранець’ [4, с. 105], **Голяк** ‘бідний, обідраний’ [4, с. 106], **Граф** ‘багатий’ [4, с. 111], **Магнат** ‘багатий бізнесмен’ [4, с. 261], **Мультик** ‘має багато грошей («мультиміліонер»)’ [4, с. 294], **Нищета** ‘увесь час скаржитися на бідність’ [4, с. 304];

7. Порівняно невелику групу становлять неофіційні антропоніми, в основі яких віддзеркалені ситуації, у які потрапляла людина: **Бізон** ‘коли вчився в школі, то на уроці географії сказав, що в Асканії-Новій живуть лише бізони’ [4, с. 52], **Вампір** ‘коли був п’яний, бив тестя і відкусив йому вухо та напився крові’ [4, с. 75], **Гілка** ‘упав з вишні, бо відламалась гілка’ [4, с. 101], **Драпак** ‘не один раз тікав (драпав) із в’язниці’ [4, с. 136], **Жолудь** ‘у дитинстві, під час голоду, збирав і їв жолуді’ [4, с. 151], **Заяча Геометрія** ‘будучи десятикласником, закохався в молоду вчительку геометрії, яка мала прізвище Заєць’ [4, с. 158], **Космонавт** ‘перекинувся разом із своїм трактором і полетів у яр’ [4, с. 218], **Лісоруб** ‘зрубав під Новий рік у селищному парку ялинку і був спійманий на місці злочину міліцією’ [4, с. 253], **Морода** ‘якось на весіллі замість «молода» вимовив «морода»’ [4, с. 289], **Терешкова** ‘падаючи якось із гойдалки перелетіла через паркан на вулицю (асоціація з першою жінкою-космонавткою)’ [4, с. 410];

Отже, джерела прізвиस्क – невичерпні. Вивчення їх допомагає глибше зрозуміти в історію нашого народу, умови його життя, характер людини. Проаналізований матеріал свідчить, що прізвиська Нижньої Наддніпряни служать не так для найменування, як для характеристики носія. У кожному конкретному випадку навіть одна і та ж назва виникає з різних причин, має свою мотивацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куриленко В. Народні прізвиська / В. Куриленко, А. Сторожук // Народознавство. – 2003. – №№ 64–65. – С. 27–29.
2. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. VI.
3. Суперанская А. В. Структура имени собственного (фонология и морфология) / А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1969. – 207 с.
4. Чабаненко В. Прізвиська Нижньої Наддніпряни : у 2 кн. / Віктор Чабаненко. – Запоріжжя, 2005. – 491 с.